

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF POLY CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN OUT-OF-SCHOOL ART EDUCATION INSTITUTIONS

Полікультурність простору життєдіяльності людини стала актуальним питанням сучасного світу. Насамперед вона торкнулася сфери освіти, змінивши вимоги до результатів навчання та виховання сучасного підростаючого покоління, показавши необхідність формування здатності жити у відкритому суспільстві, де взаємодіють представники різних культурних традицій. У зв'язку з цим, завданням освіти стає підготовка всебічно розвинутої особистості, що належить певному етносоціуму, культурі, історичній епосі, природно-географічному регіону. Мета статті полягає у дослідженні педагогічних умов формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти. Визначаючи педагогічні умови, як сукупність заходів освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень сформованості полікультурної компетентності учнів музичної школи, обґрунтовано сутність та доцільність таких педагогічних умов: розробка та реалізація моделі формування полікультурної компетентності учнів музичної школи, як системи в єдності її цільових, змістовних та процесуальних складових; спрямованість змісту предметних дисциплін формування полікультурної компетентності учнів (специфіка дисциплін «Українська та зарубіжна музична література»; «Хор. Оркестр. Ансамбль»; «Музичний інструмент» полягає у направленості навчального процесу на оволодіння специфічними особливостями художньої культури свого та інших народів, що сприяє формуванню національної самосвідомості учнів та розумінню ними загальнолюдських та загальнонаціональних цінностей); впровадження в освітній процес факультативного курсу (допомагає не лише збагачувати зміст предметних дисциплін полікультурним компонентом, а й запроваджувати міждисциплінарні спеціальні позачурочні заняття, що сприяють формуванню полікультурної компетентності); використання різноманітних форм навчальної та позанавчальної діяльності, а також інтерактивних методів організації навчально-виховної роботи (формування полікультурної компетентності найбільш ефективно відбувається при використанні активних та інтерактивних методів навчання, спрямованих на організацію самовиховання та саморозвитку особистості, формування свідомості, на організацію та стимулювання діяльності та поведінки).

Ключові слова: полікультурна компетентність, педагогічні умови, заклади позашкільної мистецької освіти, навчально-виховне середовище дитячої музичної школи, учні

музичної школи, національна самосвідомість, полікультурне середовище.

Polyculturality of the space of human life activity has become an urgent issue of the modern world. First of all, it affected the field of education, changing the requirements for the results of education and upbringing of the modern younger generation, showing the need to develop the ability to live in an open society where representatives of different cultural traditions interact. In this regard, the task of education becomes the preparation of a comprehensively developed personality belonging to a certain ethnosociety, culture, historical epoch, natural-geographical region. The purpose of the article is to study the pedagogical conditions for the formation of multicultural competence of students in out-of-school art education institutions. Determining the pedagogical conditions as a set of measures of the educational process that ensure the necessary level of formation of the multicultural competence of music school students, the essence and feasibility of such pedagogical conditions are substantiated: the development and implementation of a model of the formation of multicultural competence of music school students as a system in the unity of its goals, content and process components; the focus of the content of the subject disciplines on the formation of students' multicultural competence (the specifics of the disciplines «Ukrainian and foreign musical literature», «Choir. Orchestra. Ensemble», «Musical instrument») consists in the focus of the educational process on mastering the specific features of the artistic culture of one's own and other peoples, which will lead to the formation students' national self-awareness and their understanding of universal and national values); introduction of an optional course into the educational process (it helps not only to enrich the content of subject disciplines with a multicultural component, but also to introduce interdisciplinary special extracurricular classes that contribute to the formation of multicultural competence); the use of various forms of educational and extracurricular activities, as well as interactive methods of organizing educational and educational work (the formation of multicultural competence occurs most effectively when using active and interactive learning methods aimed at the organization of self-education and self-development of the individual, the formation of consciousness, the organization and stimulation of activities and behavior).

Key words: multicultural competence, pedagogical conditions, institutions of extracurricular art education, educational and educational environment of a children's music school, students of a music school, national self-awareness, multicultural environment.

УДК 373.5.011.2-053.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.2.13>

Олійник Т.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри інструментального
виконавства
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.
З кінця ХХ століття в Україні, як і у всьому цивілізованому світі, більше уваги стало приділятися

інтересам та потребам особистості: визнається рівноправність особистих і громадських інтересів, право кожного на власну думку, на реалізацію

індивідуальних здібностей та задоволення власних інтересів у соціальному житті та професійної діяльності, індивідуально-особистісний підхід до кожної людини стає основою гуманістичної педагогіки тощо.

За очевидної гуманності та прогресивності зазначених тенденцій, останні мають низку наслідків, недостатньо врахованих психолого-педагогічною наукою: усвідомивши власну самотність, кожна людина прагне відстоювати власне бачення світу, власну правоту, часто забуваючи, що її оточують такі ж індивідуальності. Тобто, визнаючи власну культурну самотність, люди не готові до конструктивної взаємодії з іншими індивідуальними культурами, не готові до життя в полікультурному світі, що актуалізує полікультурну підготовку, полікультурну освіту, полікультурне виховання тощо, як важливе педагогічне завдання.

Традиційно полікультурність розглядається у контексті етнічної різноманітності, а полікультурна підготовка громадян звужується до виховання культури міжнаціонального спілкування, толерантності до етнокультурних відмінностей. Однак, справедливо відмітити, що полікультурність суспільства не зводиться тільки до національного чи релігійного різноманіття, а передбачає різноманіття життєвих стилів (в основі яких лежать ціннісні орієнтації, установки, види діяльності, особливості взаємовідносин тощо), характерних для різних соціальних груп: етнічних та релігійних, вікових та гендерних, професійних та ін.

Таким чином, завдання системи освіти полягає у підготовці людини до ефективної діяльності та спілкування в полікультурному середовищі, що пов'язано з усвідомленням культурного різноманіття, толерантним ставленням до цього різноманіття та здатністю до поведінки, яка б відповідала конкретним культурним умовам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з установ позашкільної мистецької освіти дітей є музична школа, що визначає цілі та завдання її діяльності, особливості міжособистісних відносин та взаємодій, що виникають між суб'єктами навчально-виховного процесу, а також специфіку полікультурного освітнього середовища.

Ретроспективний аналіз наукових джерел доводить, що різні сторони проблеми формування полікультурної компетентності особистості стають особливо затребуваними (Л. Воротняк О. Дем'яненко, О. Костенко; М. Левіна; О. Резунова; П. Фриз та ін.).

Останнім часом у педагогічних дослідженнях достатньо ґрунтовно розкрито та досліджено сутність додаткової освіти дітей та молоді, виявлено її концептуальні засади, окреслено відмінності від освіти загальної (О. Асмолов, В. Березіна, В. Берека, Л. Буйлова, Л. Буровкіна, Є. Евладова,

С. Жданова, О. Жукова, Б. Купріянов, О. Литовченко, Л. Логінова, Н. Михайлова, Г. Пустовіт, М. Чеков та ін).

Однак, наявний практичний та теоретичний досвід, накопичений у педагогічній науці доводить, що проблема формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти не є предметом спеціального дослідження.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Незважаючи на особливу актуальність вказаної проблеми, поза увагою наукових досліджень залишились питання врахування сучасних соціальних та етнокультурних змін, що відбуваються в соціумі для успішної організації освітнього процесу в музичних школах; розробки педагогічних умов для реалізації даного питання в закладах позашкільної мистецької освіти, що знаходяться в багатонаціональному регіоні.

Перелічені аспекти актуалізують проблему дослідження, яка полягає у необхідності визначення педагогічних умов формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти.

Мета статті полягає у дослідженні педагогічних умов формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. З філософських позицій «умова» – це категорія, що виражає ставлення предмета до навколишніх явищ, без яких вона існувати не може. У педагогічній науці умова в найбільш загальній формі визначається як основа, наявність обставин, що сприяють досягненню поставлених цілей, або, що гальмують їх досягнення [4].

У літературі є кілька визначень педагогічних умов. Наприклад, О. Бражнич вважає, що умови є визначальними обставинами, існуючою обстановкою, ситуацією, в якій функціонує освіта, і ділить їх на зовнішні – зумовлені соціумом, і внутрішні – зумовлені здатністю самої освіти до автономії, – самозабезпечення, самоорганізації та самоврядування [2]. А. Галєєва розглядає педагогічні умови як середовище, в якому здійснюється навчання [3]. О. Єжова під педагогічними умовами розуміє цілеспрямований відбір і застосування елементів змісту, методів, прийомів, і навіть організованих форм навчання задля досягнення поставленої мети [5].

Отже, умова виступає найважливішим чинником стосовно предмету дослідження – процесу формування полікультурної компетентності учнів у закладах позашкільної мистецької освіти.

У своєму дослідженні педагогічні умови ми визначаємо як сукупність заходів освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень сформованості полікультурної компетентності учнів

музичної школи, що визначається поставленими навчально-виховними завданнями.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив нам виділити та теоретично обґрунтувати комплекс педагогічних умов. Так, першою педагогічною умовою є розробка та реалізація моделі формування полікультурної компетентності учнів музичної школи, як системи в єдності її цільових, змістовних та процесуальних складових.

Другою педагогічною умовою є спрямованість змісту предметних дисциплін формування полікультурної компетентності учнів. У контексті нашого дослідження постає проблема – наскільки зміст предметних дисциплін, передбачених навчальним планом музичної школи, впливає на ефективне формування полікультурної компетентності учнів. Так, великий потенціал у формуванні досліджуваного феномену мають «Українська та зарубіжна музична література»; «Хор. Оркестр. Ансамбль»; «Музичний інструмент». Специфіка даних дисциплін полягає у направленості навчального процесу на оволодіння специфічними особливостями художньої культури свого та інших народів за допомогою вивчення зразків їх художньої творчості, організації колективної музичної діяльності дітей, які відрізняються культурними відмінностями, що сприяє формуванню національної самосвідомості учнів та розумінню ними загальнолюдських та загальнонаціональних цінностей.

Сказане вище дозволяє дійти висновку, що роль предметних дисциплін велика як і в теоретичному плані (зв'язок з проблемами полікультурності), так і в плані можливого розширення перспектив вирішення цієї проблеми. Тому важливо не лише збагачувати зміст предметних дисциплін полікультурним компонентом, а й запроваджувати міждисциплінарні спеціальні позаурочні заняття, що сприяють формуванню полікультурної компетентності. Це можуть бути дисципліни національно-регіонального компонента, предмети з вибору національно-культурної тематики, що дозволить інтегрувати процес формування полікультурної компетентності учнів.

У зв'язку з цим, третьою педагогічною умовою є впровадження в освітній процес факультативного курсу. При цьому, важливим засобом реалізації є навчальні посібники, тоді як їх зміст та принципи побудови повинні бути:

- орієнтовані на цілісний розвиток особистості учнів;
- орієнтовані на створення мотивації до оволодіння полікультурною компетентністю;
- спиратися на особистий досвід;
- розподіляти матеріал за рівнем складності учнів.

Відбір та конструювання змісту навчального матеріалу є важливим моментом при досягненні

мети. Відбір змісту навчального матеріалу, відбувається за такими критеріями: цілісне відображення у змісті основних компонентів соціального досвіду, перспектив його вдосконалення, завдань всебічного розвитку особистості; відбір у змісті головного та суттєвого; відповідність віковим особливостям учнів та їх можливостям; відповідність часу; відповідність змісту наявної навчально-матеріальної та методичної бази [1].

Зміст текстів має виконувати інформативну, етнічну, гуманістичну та інші функції, створені задля формування здатності мислити, адекватно сприймати явища життя інших народів, робити правильний вибір.

Загальну частину інформації, яку одержують учні через зміст текстів, називають фоновими знаннями. Вирізняють такі розділи фонових знань, якими має опанувати учень для успішного спілкування у міжкультурному середовищі: історико-культурний фон, соціокультурний, етнокультурний та семіотичний фон. Х. Хамерлі виділяє: інформаційну (знання історії, географії, загальних відомостей), поведінкову (норми, цінності, особливості взаємовідносин), традиційну культуру (художні цінності) [6, с. 171–172].

До складу навчальних посібників, відповідно з певною темою, входять тексти культурознавчого спрямування (вивчення історії, культури, музичної творчості та її специфічних особливостей, культури та побуту, народних звичаїв та закономірностей, норм поведінки тощо); вправи творчого характеру, обговорення результатів виконаних завдань: завдання для дослідницької самостійної роботи учнів, спрямовані на пошук додаткових матеріалів з уроку, вивчення та аналіз теми; методи, такі як ігрові ситуації, інтерактивне навчання, огляди, інсценування, досягнення певного рівня володіння полікультурною компетентністю, а також досягнення певного рівня особистих характеристик – компетентності.

Четверта умова – це використання різноманітних форм навчальної та позанавчальної діяльності, а також інтерактивних методів організації навчально-виховної роботи. Формування полікультурної компетентності найбільш ефективно відбувається при використанні активних та інтерактивних методів навчання, спрямованих на організацію самовиховання та саморозвитку особистості, формування свідомості, на організацію та стимулювання діяльності та поведінки. У процесі використання інтерактивних методів навчання учні набувають досвіду вирішення проблемних ситуацій, пов'язаних з особливостями взаємодії в полікультурному середовищі. Суть активного та інтерактивного навчання полягає в тому, що учень є активним учасником навчально-виховного процесу, а вчитель – творцем умов для ефективної взаємодії учнів, що належать до різних культур,

в ході якої відбувається обмін полікультурними знаннями, набуття досвіду, формування міжособистісних відносин.

До інтерактивних методів організації навчально-виховної роботи можна віднести діалог, бесіду, рольові ігри, зустрічі з представниками інших культур, а також методи реконструкції та демонстрації, частково-пошукові методи тощо. Форми організації виховного процесу – це система цілеспрямованої організації колективної та індивідуальної діяльності учнів. Вони складаються залежно від напрямку виховної роботи (в даному випадку – форми полікультурного виховання); кількості учнів (групові, індивідуальні, масові). Інтерактивне навчання при формуванні полікультурної компетентності передбачає роботу учнів у групах, що у свою чергу сприяє зміцненню дружби, поважливих відносин між однолітками тощо.

Форма організації навчання – це зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, що здійснюється в певному порядку та режимі: урок, екскурсія, домашня навчальна робота, консультація, факультатив, додаткове завдання тощо. Нижче розглянемо форми організації педагогічного процесу.

1. Основною формою організації педагогічного процесу є урок. Його перевага полягає в тому, що вона має сприятливі можливості для поєднання різноманітних видів робіт (фронтальних, індивідуальних, групових); дозволяє педагогу послідовно викладати матеріал; керувати розвитком пізнавальної діяльності та формувати світоглядні позиції школярів; стимулює позакласний та домашній вид діяльності учня; учні на уроці опановують систему необхідних знань, умінь та навичок, оволодівають методами пізнавальної діяльності.

2. Додатковими формами організації педагогічного процесу є екскурсії, додаткові заняття та консультації, навчальні конференції, домашня робота тощо.

3. Допоміжні форми організації педагогічного процесу спрямовані на задоволення різнобічних інтересів та потреб учнів, відповідно до їх схильностей. До цих форм відносяться предметні факультативи та різні клубні та гурткові форми роботи.

Висновки. Полікультурність простору життєдіяльності людини стала актуальним питанням сучасного світу. Насамперед вона торкнулася сфери освіти, змінивши вимоги до результатів навчання та виховання сучасного підростаючого покоління, показавши необхідність формування

здатності жити у відкритому суспільстві, де взаємодіють представники різних культурних традицій. Сучасне життя людини явно змінилося у характері його праці, побуту, спілкування, у сімейній сфері. У зв'язку з цим, завданням освіти стає підготовка всебічно розвиненої особистості, що належить певному етносоціуму, культурі, історичній епосі, природно-географічному регіону.

Полікультурність передбачає готовність до спільної політичної, економічної, пізнавальної та інших видів діяльності протягом усього життя і вимагає такої нової особистісної якості, як компетентність. Необхідність підвищення рівня полікультурності учнів вимагає обґрунтування відповідних педагогічних умов, спрямованих на формування досліджуваної компетентності: розробка та реалізація моделі формування полікультурної компетентності учнів музичної школи, як системи в єдності її цільових, змістовних та процесуальних складових; спрямованість змісту предметних дисциплін формування полікультурної компетентності учнів; впровадження в освітній процес факультативного курсу; використання різноманітних форм навчальної та позанавчальної діяльності, а також інтерактивних методів організації навчально-виховної роботи. **Перспективи подальших досліджень** можуть бути пов'язані з виявленням засобів розвитку умінь міжнетичної взаємодії в учнів різних закладів додаткової мистецької освіти; відстеження індивідуальних особливостей дітей під час формування досліджуваної компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект. Москва : Педагогика, 1977. 256 с.
2. Бражнич О.Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Кривий Ріг, 2001. 238 с.
3. Галєєва А.П. Організаційно-педагогічні умови виховної діяльності у вищому аграрному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». Дрогобич, 2009. 22 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
5. Єжова О.О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.
6. Hammerly H. Synthesis in Second Language Teaching. Second Language Publications. Blaine, Wash. ; Second Language, 1982. 693 p.